

VAN AYANİS URARTU KALESİ KAZILARINDA YENİ DÖNEM

Mehmet IŞIKLI

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
mehmet.isikli@gmail.com

Ayşegül AKIN

Arş. Gör., Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
aysglakin@gmail.com

Gülşah ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
gulsahoztrkl@gmail.com

Öz

MÖ. 9-6. yüzyıllar arasında çekirdeğini Van Gölü çevresinin oluşturduğu Urartu Krallığı'nın en önemli kalelerinden biri olan Ayanis Kalesi, Van şehrinin 35 km. kuzeyinde bu günkü adı Ağartı olan köyün sınırları içerisinde yer alır.

Urartu Krallığı'nın son kralı olan, Argiştı oğlu II. Rusa tarafından inşa ettirilen bu kale, kralın inşa ettirmiş olduğu beş kaleden biridir. Hem yazılı belgeler hem de günümüzde yapılan dendrokronolojik analizlere göre Ayanis Kalesi, MÖ. 677-673 tarihinde inşa ettirilmiştir. Urartu Arkeolojisi için önem arz eden bu kalede kazılar Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu tarafından 1989 yılından başlatılmıştır. Kesintisiz olarak günümüze kadar devam eden kazılar, 2013 yılından beri Doç. Dr. Mehmet Işıklı tarafından yürütülmektedir. 26 yıllık süreçte yürütülen kazı çalışmalarında Urartu Arkeolojisine yönelik binlerce eserden oluşan eşsiz bir koleksiyon ortaya çıkarılmıştır. Bu makale, 2013 yılından beri yeni bir sürecin içerisine giren Ayanis Kalesi kazılarında, alan çalışmaları ile eş zamanlı olarak yürütülen “koruma, onarım ve restorasyon” çalışmalarının sonuçları konusunda bilgiler verecektir.

Anahtar Kelimeler: Ayanis, Urartu, Van, Urartu Kalesi.

Excavation at Ayanis Castle: Recent Excavations

Abstract

Ayanis castle, one of the most significant castles of Urartu Kingdom which is mainly comprised of Van Lake district between 9-6 B.C, is situated at 35 km north of Van, which is now called Ağartı Village.

The last great king of Urartian Kingdom, the son of Arghishti II, built this castle, the one of five castles which were built by the same king. According to both the inscribed evidence and dendrochronology analyses from Ayanis, the castle was estimated to be built in 677-673 BC. The excavations in the fortresses, which is important for Urartian Archaeology, was launched in 1989 by Prof. Altan Çilingiroğlu. The excavations which have been carried out under the auspicious of Assoc. Prof. Dr. Mehmet Işıklı since 2013 continue till now. The twenty-six years of ongoing excavations have uncovered a unique collection of thousands of artefacts for Urartian Archaeology.

This article is about the results of "protection, repair and restoration" works which is simultaneously carried out with the field work at Ayanis Castle excavations that have been included in the process undergoing since 2013.

Keywords: Ayanis, Urartian, Van, Urartian Castle.

Ayanis Kalesi ve Kazıları

Van Ayanis Kalesi kazı çalışmalarının serüveni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ile Ege Üniversitesi tarafından ortaklaşa yürütülen "Van Projesi" kapsamında Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU başkanlığında 1989 yılında başlatılmış ve 2012 yılına kadar kesintisiz bir şekilde sürdürülmüştür. 2013 yılı itibari ile de kazı çalışmaları Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mehmet IŞIKLI tarafından devam ettirilmektedir.

Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa'ya bir günlük yürüyüş mesafesinde bulunan kale, doğal bir kayalık üzerine kurulmuştur. Bu günkü Ayanis/Ağartı köyünün 500 metre kuzeyinde yer alan kalenin Van Gölünden yüksekliği 250 metre, deniz seviyesinden yüksekliği ise 1866 metredir. (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015: 310). Batısı ve kuzeyi Van Gölü ile çevrili olan ve kuzeybatısında, gölü bu yönde sınırlayan Süphan Dağı, Ayanis'in çevresinde bulunan en belirgin topografik unsurlardır. Kuşkusuz ki kentin konumunun seçiminde bu unsurların

payı büyüktür. Ayanis tapınak yazıtında kendisine 1 koyun kurban edilmesi gereken bir tanrı olarak kabul gören Eiduru'nun yani Süphan Dağı'nın Ayanis Kalesi'nin konumunun belirlenmesinde Urartulular için belli bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.³ Ayrıca Ayanis'in hem gölün kıyısında olması hem de Başkent Tuşpa'ya oldukça yakın bir mesafede sarp tepe ve kayalık zeminde yer alması diğer Urartu kalelerinde olduğu gibi yer seçiminde stratejik davranıldığını düşündürmektedir.

Urartu'nun son büyük kralı Arğişti oğlu II. Rusa (MÖ. 685-645) tarafından inşa ettirilen kalelerin en görkemlisi olan Ayanis Kalesi, yazılı belgelerde “*Süphan Dağının Karşısındaki Rusa'nın Kenti (Rusahinili Eidurukai)*” olarak yer almaktadır. Kaleden ele geçen yazılı belgeler kalenin ve kentin kurucusunun II. Rusa olduğunu doğrulamaktadır. Yazılı belgelerin dışında kalenin tarihlendirilmesinde yararlanılan bir diğer önemli veri grubu ise farklı yıllarda yapılan dendrokronolojik çalışmalardır. Bu çalışmalar kalenin MÖ. 677-673 yılları arasında inşa edilmiş olabileceğini göstermiştir ki bu durum yazılı belgelerce de desteklenmektedir.

Kalede 1989 yılında başlatılan çalışmalar kesintisiz olarak günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreçte muazzam bir görseelliğe ve zengin buluntu grubuna sahip kalenin sadece %10'luk bir bölümü ortaya çıkarılabilmektedir. Sistemli ve disiplinler arası çalışmaların yürütüldüğü bir kazı olma özelliğine sahip olan Ayanis Kalesi Kazıları bünyesinde bu güne kadar, arkeo-zooloji araştırmalarından arkeo-jeofizik çalışmalarına kadar birçok proje yürütülmüştür. Geride kalan 26 yılda da kazı ekibi içerisinde çok sayıda Türk ve yabancı arkeolog birlikte çalışmıştır.

İç kent (sitadel) ve dış kent olarak iki bölümden oluşan Ayanis Kalesi'nde yıllardır yürütülen sistemli kazılar sayesinde Urartu'ya ait çok sayıda ünik eser gün yüzüne çıkarılmıştır. Ayanis Kalesi'nin geçmiş dönemlerinde sitadelden başlayarak Urartu askeri mimarisinin en önemli örneklerinden olan Doğu ve Güney Surlar, Kalenin Anıtsal Kapısı, Doğu Payeli Salon, Haldi Tapınağını da bünyesinde barındıran Tapınak Alanı, Evsel Mekânlar, Batı Depo Odaları ortaya çıkarılırken, dış kentte de Güney Tepe ve Pınarbaşı mevkiilerinde sivil halka ait olabileceği düşünülen yapılar gün yüzüne çıkarılmıştır (Çilingiroğlu, 2011: 338-365; Çilingiroğlu-Işıklı, 2015: 309-324) (**Foto. 1**).

³ Eiduru yani Süphan Dağı'nın sadece kentin konumunun tanımlanmasında kullanılan bir topografik unsur olmadığını, Ayanis Kalesi'nin yerinin söz konusu dağ tanrısının konumuna göre tanımlandığına dikkat çekilmektedir (Çevik, 2009: 198).

Geçmiş sezonlarda kazıları tamamlanan “Evsel Mekânlar ve Batı Depo Odaları’ndan” ele geçen zengin buluntular bu mekânların işlevselliği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Tapınak alanının hemen batısında tespit edilen birbirleriyle bağlantılı 9 adet dikdörtgen veya kare planlı, taş temel üzerine kerpiç duvara sahip olan yapılar kazıcısı Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu tarafından “domestic mekânlar” olarak tanımlanmıştır. Tapınak alanı ile bağlantısı tespit edilemeyen evsel mekânlardan ele geçen buluntular bu mekânların hem günlük işlerin ve üretimle ilgili faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar olabileceğini hem de krâli düzeyde dini törenlere ev sahipliği yapmış olabileceğini düşündürmektedir (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015: 311).

Urartu depolama sistemi ve ekonomisi hakkında önemli bilgiler veren Batı Depo Odaları ise sitadelin en batısında yer almaktadır. Eğime bağlı olarak uzanan ve basamaklar şeklinde düzenlenen depo odasının iki katlı olduğu düşünülmektedir. Bodrum katında yarıya kadar zemine gömülmüş çok sayıda pitos ve küpcükler bulunmuştur. Bunların dışında bu güne kadar çok sayıda bulla ve 10 adet depo yazısı kazılarda gün yüzüne çıkarılmıştır (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015: 312).

Sivil halkın yaşadığı dış kentte 1996-2003 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları Paul Zimansky ve Elizabeth C. Stone başkanlığında Amerikalı bir ekip tarafından yürütülmüştür. Pınarbaşı ve Güney Tepe’ de gerçekleştirilen kazılarda yapılan manyometre araştırmaları ve bununla bağlantılı olarak yürütülen kazı çalışmaları sonucunda, Dış Kent’in ana ve ara yolları olan düzenli olarak tasarlanmış bir kent olduğu anlaşılmıştır. Sivil halkın varlığına dair çarpıcı sonuçlar sunan “Dış Kent Kazıları” şimdilik Doğu Anadolu’daki ilk ve tek sistemli kazı olma özelliğine sahiptir. Burada yürütülen kazı çalışmalarından ele geçen buluntular kaledekilerden farklıdır. Bunlar daha çok günlük işlerde kullanılan türdendir ve düşük kalitede mallardır. Pınarbaşı ve Güney Tepe’deki en dikkat çekici durum iki yerleşimin mimarisinin birbirinden farklı olmasıdır. Pınarbaşı’ndaki yapılar Güney Tepe’ye göre daha anıtsal olmasına rağmen ele geçen buluntular kalite olarak daha düşüktür. Tam tersi durum Güney Tepe için geçerlidir ki, burada mimari yapı Pınarbaşı’na göre daha yalın iken ele geçen küçük buluntular daha kalitelidir. Bu durum ilk bakışta çelişki yaratsa da anlaşılmasız değildir. Muhtemelen Güney Tepe, dış kentin elit insanların yaşadığı bölümü oluştururken; Pınarbaşı’da kent içindeki idari yapıyı temsil ediyor olmalıydı (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015: 312).

Ayanis Kalesi Kazılarında Yeni Dönem Çalışmaları

2013 yılı itibariyle yeni bir sürecin içerisine giren Ayanis Kalesi Kazıları'nda öncelikli amaç "koruma, onarım ve çevre düzenlemesi"dir. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden gelen izinler doğrultusunda koruma-onarım ve çevre düzenlemeleri çalışmaları yapılmıştır. Son iki sezondur da (2014-2015) koruma ve onarım çalışmaları ile birlikte eş zamanlı olarak kazı çalışmaları yürütülmüştür. Koruma ve onarıma yönelik çalışmalar Güney Sur, Anıtsal Kapı ve Tapınak Alanı'nda yürütülürken, kazı çalışmaları ise Kuzeydoğu Sur, Kuzey Yamaç, Batı Yamaç ve Tapınak alanında gerçekleştirilmiştir (Işıklı-Caner, 2014: 28-38). Bu nedenle Ayanis Kalesi'nde yürütülen çalışmaları iki ayrı alt başlık altında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

1. Koruma, Onarım ve Çevre Düzenlemesi Çalışmaları

Ayanis Kalesi'nde geçtiğimiz yıllarda yürütülen kazı çalışmalarında kalenin sur sistemine dair önemli sonuçlara ulaşılmış, güney ve doğu sur duvarları kısmen ortaya çıkarılmıştır. Doğu sura göre daha ince işçilikli ve kaliteli olan güney sur duvarları, bazalt taş temeller üzerinde yükselen anıtsal kerpiç bedenleri ile birlikte anıtsal kapının ihtişamlı görünüşü Urartuların cephe mimarisine verdiği önemi gösterir niteliktedir (Çilingiroğlu, 2012: 111). Urartu askeri mimarisinin en önemli örneğini temsil eden bu alanda koruma, onarım ve çevre düzenlemesine yönelik çalışmalar son 3 yılda ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar sırasında güney surda ana kayanın daha geniş bir kısmı açılmıştır (Işıklı, yayında).

Devam eden çalışmalarımızın en önemli kısmını ise güney surda üst yapının iyi korunmuş kısımlarının iklim şartlarından ötürü daha fazla zarar görmesini engelleyebilmek adına geleneksel kerpiç sıvama yöntemi ile sıvanarak, pasif koruma altına alınması oluşturmuştur. Bu işlemler kerpiç sur bedenlerin kabarmış yüzeylerden, otlardan arındırılması, kerpiç beden yüzeylerin harcı tutabilmesi açısından ıslatılması ve ardından sıvanın uygulanmasından oluşan bir süreci kapsamaktadır. Son olarak ta sıvanan kerpiç duvarlarda, sıvanın dayanıklılığını arttırmak için yöre halkı tarafından kullanılan ve kale yakınındaki kil yatağından elde edilen yeşil kil ile sıvanan yüzeylerin perdahlama işlemi gerçekleştirilmiştir (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015b: 231-245).

Korumaya yönelik bir diğer çalışma da; güney sur duvarının doğuya doğru bastiyon yaptığı, yoğun akıntı toprağının geldiği kısımda istinat duvarının örülmesi olmuştur. Böylelikle hem eğim nedeniyle akan toprak engellenecek hem

de surun üst yapısının günümüze ulaşmayan kısmının görsel açıdan daha estetik görünmesi sağlanacaktır. Benzeri bir çalışma anıtsal kapının batı kulesinde de kısmen uygulanmıştır (Işıklı, yayında; Işıklı-Caner, 2014: 37). Koruma-onarıma yönelik yürütülen bu çalışmalarda surun yapısı ve kerpiç blokların ölçüleri dikkate alınarak yaklaşık 2000 adet kerpiç bloğu dökülmüştür. Kalıcı olarak korunabilmesi için kapsamlı bir restorasyon ve üzerini kapatacak bir çatı projesiyle bu alan önümüzdeki yıllarda bir seyir alanı olacaktır. Kaldı ki bu deneysel çalışma ile birlikte bile şu an tüm ihtişamıyla dikkatleri üzerine çekmektedir (**Foto. 2**).

Ayanis Kalesi'nde koruma ve onarıma yönelik çalışmaların yürütüldüğü bir diğer alan, Ayanis Kalesi'nin en önemli yapısı olan Haldi Tapınağını da bünyesinde barındıran "Tapınak Alanı"dır. Tapınak alanındaki kazı ve onarım çalışmalarına yeni dönem kazılarında da devam edilmiştir. Bu alanda da payelerin ve alanda ki bazı kerpiç duvar kısımlarının pasif korunmasına yönelik olarak, geleneksel sıvama yöntemine başvurulmuştur. Yeni dönem kazılarında yapının korunması açısından uygulanabilecek en kolay ve en ucuz yöntem olan sıvama çalışmaları sırasında eldeki imkânlardan faydalanılarak, güney surda olduğu gibi çekirdek tapınağın kerpiç kısımları ile birlikte alanın kerpiç yüzeylerinin tamamı sıvanmıştır. Geleneksel yöntemler göz önünde bulundurularak, yapılan kerpiç yüzeylerin sıvama işleminin ardından diğer alanlarda olduğu gibi yeşil kil ile perdahlama işlemi gerçekleştirilmiştir (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015b: 233; Işıklı-Caner, 2014: 37) (**Foto. 3**).

Tapınak alanında koruma ve onarım amacıyla uygulanan bir diğer çalışma da, payeli salon ve çekirdek tapınak içerisindeki bazalt paye ve duvarlardan kopan-düşen parçaların yerlerinin tespiti ve yapıştırılması işlemidir. İlk etapta payelerden ve cella içerisindeki intaglio (oyma tekniği) bezemeli bloklardan kopan bazalt parçaların yerleri bulunarak numaralandırılmıştır. Acil müdahale gerektiren çatlak ve kırıklara yönelik olarak ta numaralandırılması yapılan bazı parçalar yerine yapıştırılarak, sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. İleri ki kazı sezonlarında bu alanda daha kapsamlı çalışmalar yapılacaktır (Işıklı, yayında).

Ayanis'te koruma ve onarımla ilgili çalışılması gereken diğer buluntu grubu da taşınabilir küçük objelerdir. 26 yıllık Ayanis kazıları başta metal olmak üzere seramik, taş ve diğer malzemelerden yapılmış Urartu Arkeolojisinin her biri özgün örnekleri olan binlerce buluntuyu gün ışığına çıkarmıştır. Özellikle metal (bronz) eserlerin korunma ve onarımına dönük bazı uluslararası projeler yapılmıştır. Bu kapsamda birçok bronz Urartu eseri onarımdan geçmiş ve koruma

altına alınmıştır. Bu tür konservasyon ağırlıklı çalışmalara önümüzdeki sezon da devam edilecektir. Bu konuda ayrıca önemli bir çalışma 25 yıllık Ayanis Kazılarının binlerce envanterlik eserini de içeren bir veri tabanının oluşturulması ve kullanıma açılmasıdır. Şu an için en zengin Urartu arkeolojik kültür envanterlerinden birine sahip olan Ayanis kazıları için bu veri tabanı projesi öncelikli çalışmalardan biri olarak görünmektedir.

2. Kazı Çalışmaları

2014 ve 2015 yılı kazı sezonları itibariyle tapınak alanında temizlik, pasif koruma ve onarım çalışmaları dışında kazı çalışmaları da eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Kazı Çalışmaları Tapınak ve Sur Duvarları ile ilgili alanlarda devam ettirilmiştir. Tapınak alanındaki çalışmalar, ilk dönem kazılarından da varlığı bilinen tapınak alanının doğu duvarı üzerindeki bir girişte yürütülmüştür. Yapılan kazı çalışmaları ile bu girişin anıtsal bir giriş olduğu ve bu girişin büyük salon niteliğinde büyükçe bir mekâna açıldığı anlaşılmıştır. Bu büyük mekân doğu depo odaları ile payeli salonu birbirine bağlayan bir mekân durumundadır. Bu mekânın mimarisi net olarak henüz ortaya konamamış sadece doğu duvarı açığa çıkarılabiliştir. Mekânın alanın kuzey ve güneyi boyunca yürütülen çalışmalarda, güney kısımda (tapınak yapısının arka kısmına denk gelen alanda) mermer bir zemine ulaşılmıştır. Tıpkı cella içerisinde olduğu gibi su mermeri blok-plakaların döşenmesi ile oluşturulan bu alanın kabaca 20 metre karelik bir kısmı şimdilik açığa çıkarılmıştır (**Foto. 4**). Devam edecek çalışmalarla tüm mekân açıldığında bu mermer tabanın durumu da net olarak anlaşılacaktır (Işıklı-Özdemir, yayında).

Bu mekândan Urartu sanatına ait çok sayıda ilginç ve ünik buluntu ele geçmiştir. Eserlerin özgünlüğü ve niteliği bu mekânın krâli ve dini nitelikli bir mekân olması gerektiğine işaret etmektedir. Buluntular arasında; kireç taşından bir aslan ve koçbaşı heykeli, stilize bir figürine ait gövde parçası (torzo), üzerlerinde palmet ve hayat ağacı motifi olan bezemeli taş eserler, çok sayıda altın parçaları, bezemeli altın ve tunç rozetler, bezemeli kireç taşından aplik parçalar, boncuklar, metal objeler, taş kap parçaları ve bunların yanı sıra çok sayıda mozaik parçası dikkati çeker. Bu önemli buluntuların yanı sıra 2015 kazı sezonunda bu alandan tapınağın ön cephesindeki 16 metrelik yazıta ait bir parça ele geçmiştir (**Foto. 5**).

Yeni dönem kazılarında çalışmaların yürütüldüğü bir diğer alanda Kuzey Yamaç açmasıdır. İlk çalışmaların 2014 kazı sezonunda başlatıldığı bu alanda başlıca hedef, kalenin kuzey kesimindeki sur sisteminin ortaya çıkarılmasıdır. Son iki sezondur devam eden kazı çalışmaları 5x5'lik 5 ayrı açmada 5x25 metre

karelik bir alanda yürütülmektedir. Yüzey ve akıntı toprağın kaldırılması ile başlayan çalışmalarda, sur sistemine ait olabileceği düşünülen kerpiç bloklara rastlanılmıştır (Işıklı, yayında; Işıklı-Özdemir, yayında). Henüz net bir mimariye rastlanılmayan bu alanda tespit edilen en önemli ayrıntı; alanda doğudan batıya doğru yaklaşık 2 m kalınlığında, eğimli bir şekilde devam eden kül ve kemik içeren tabakanın varlığıdır. Bu tabakada çok sayıda buluntu ele geçirilmiştir. Bu buluntu grubunu çok sayıda bronz parçaları, seramikler, ahşap parçaları, silindirik bir mühür, sayıları 6'ya ulaşan çivi yazılı ve damga mühürlü bullalar ve fildişinden bir hayvan figürünü oluşturmaktadır (Işıklı, yayında; Işıklı-Özdemir, yayında). Bu alandan ele geçen yoğun hayvan kemiği ve çivi yazılı bullaların varlığı, İran'da II. Rusa'nın inşa ettirdiği Bastam Kalesi'nde ortaya çıkarılan "kemik odasını" anımsatsa da, henüz net bir şey söylemek için erkendir (Işıklı, 2014b: 115; Işıklı, yayında; Işıklı-Özdemir, yayında) (**Foto. 6**).

Kalenin sur sistemini tam olarak ortaya koyabilmek amacı ile başlatılan Kuzey Yamaç çalışmalarından sonra, aynı amaç doğrultusunda bu sezon batı yamaçta da çalışmalar başlatılmıştır. Van Gölüne ve Süphan Dağına hâkim bir konumda yer alan alandaki çalışmalarda; ana kayaya oturan basamaklar, kanallar, yataklar ve devamında doğu sura benzeyen sur temelleri ortaya çıkarılmıştır (**Foto. 7**). Doğu ve batı surların teknik ve malzeme açısından benzer iken, plan açısından farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Ana duvara paralel ön kısımlarda başka duvarların varlığı batı yamaçtaki sur sistemini doğu surdan ayırmaktadır (Işıklı, yayında).

Ayanis Kalesi'nde İnterdisipliner Çalışmalar ve Geleceğin Projeleri

Çeyrek asırdır devam eden kazılar Urartu Krallığı'nın en önemli kalelerinden olan Ayanis Kalesi için paylaşılacak bilginin bitmediğini gösterir niteliktedir. Ayanis Kalesi'nde eş zamanlı olarak yürütülen kazı ve "pasif koruma"ya yönelik çalışmaların yanı sıra elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve bilim dünyasında yayılması açısından geliştirilen projelerin varlığı şimdiye kadar olduğu gibi yeni dönem kazı sürecinde de devam etmektedir. Bu düşünceden hareketle; 2014 yılında interdisipliner bir çalışma olarak bölgenin jeolojik yapısını ve deprenselliğini araştıran bir proje gerçekleştirilmiştir.

Van Bölgesi'nde birden fazla ana fay zonu bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede geçmişten günümüze kadar, 200-300 yılda bir büyük şiddetli depremlerin tekrarlandığı gözlenmiştir. Bunlardan biri olan ve 2011 yılı içerisinde 7 büyüklüğünde bir deprem üreten Alaköy-Mollakasım arasındaki fay hattının tarihsel süreç içerisinde olduğu gibi günümüzde de hem bölgeye hem de

Ayanis Kalesi'ne verdiği zarar gözle görülebilmektedir. Bu noktadan hareketle depremin Ayanis Kalesi üzerindeki etkilerini ve kalenin bir anda terk edilmesinde depremin bir payının olup olmadığının araştırılması net proje kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne desteklenen ve Ayanis Kazı Başkanlığı ile ortaklaşa gerçekleştirilen “Ağartı Köyü (Van Gölü Doğusu) Civarının Aktif Tektoniği ve Ayanis Kalesi'ne Olan Etkileri” başlıklı proje kapsamında kale ve civarının jeolojik haritası çıkarılarak, depremin kaleye olan etkileri üzerine incelemeler yapılmış ve son olarak kalenin inşasında kullanılan malzemelerden numuneler alınarak analizler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu proje ile ilgili ilk sonuçlar yayınlanmaya başlamışsa da analiz ve yayın çalışmaları hala devam etmektedir (İdil vd., 2015: 433-444; Şengül, Işıklı, Aras, yayında).

Ayanis Kalesi için gelecekte yapılması hedeflenen projelerin temelini koruma, onarım ve kalenin kısmi ziyaret açılmasını kapsayan konu başlıkları oluşturmaktadır. Koruma-onarıma yönelik çalışmalar açısından önemli bir gelişme, Van Bölge Koruma Kurulu'nda görüşülmekte olan kalenin kapsamlı bir restorasyon ve konservasyon projesinin kabul edilmesidir. Bu proje, kalenin belli başlı yapılarında olduğu gibi kalenin en önemli yapısı olan tapınak alanının çatı ile kapatılmasını kapsamaktadır (Çilingiroğlu-Işıklı, 2015b: 234). Ayrıca bu proje kapsamında, Ayanis Haldi Tapınağında da kapsamlı bir restorasyon ve konservasyon çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir. Bu anıtsal ve görkemli yapının gerekli koruma onarım çalışmalarının yapılmasının ardından ziyarete açılması kazı başkanlığı kadar yerel yönetimlerinde öncelikli beklentisidir. Söz konusu tapınak yapısı içerisindeki eşsiz taş işleme eserleri dikkate alındığında buradaki çalışmaların çok özenli ve uzman kişiler tarafından yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda gerekli prosedürlerin tamamlanmasının ardından çalışmalara kısa bir süre içerisinde başlanması hedeflenmektedir. (Işıklı, 2014b: 116).

Bilindiği üzere, Ayanis Kalesi aralıksız devam eden uzun soluklu bir kazıdır. Bu nedenle geride bıraktığı 26 yıllık süreçte Urartu kültürüne ait mimari ve sanatsal açıdan değerlendirilebilecek sayısız eser ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu eserlerin digital ortamda depolandığı tek bir alan yaratabilmek amacıyla, “Ayanis Kalesi Kazılarında Ele Geçen Eserlere Ait Veri Tabanı Projesi” düşünülmektedir. Böylesine sistematik bir yöntem hem kazı çalışmalarımız hem de yayına yönelik bilimsel çalışmalarımız sırasında eldeki tüm verilere en kolay ve en hızlı şekilde ulaşmamızı sağlayacaktır. Gerekli alt yapı hazırlıklarının ardından bu sistem yeni dönem Ayanis Kalesi Kazıları'nda faaliyete geçirilecektir.

Ayanis Kalesi, Doğu Anadolu Bölgesine dikkatlerin çekilmesi gerektiğini gösterir nitelikte potansiyele sahiptir. Bölge arkeolojisi için önem arz eden bu kalenin sistematik olarak yürütülecek kazı ve projelere ihtiyacı olduğu aşikârdır. Sadece alan çalışması yapıp yapıyı ya da eseri ortaya çıkarmanın ötesinde koruma, onarım ve proje odaklı bütünsel bir yaklaşımla yürütülecek çalışmalar ile birlikte Urartu Kültürüne ait izlerin daha sağlam veriler üzerine dayandırılacağı kesindir. Çeyrek asırdır devam eden kazılar bizlere ve bilim dünyasına bu kale için söylenecek sözlerin ve sunulacak bilginin bitmediğini göstermektedir. Bu nedenle amacımız ve isteğimiz Ayanis Kalesi kazılarının geçmişten geleceğe kadar olan sürecindeki gibi aynı dinamizm ile devam etmesidir. Zira Urartu Arkeolojisinin tüm eksik kalan ya da bilinmeyen yönleri Ayanis ve kazısı yapılacak diğer Urartu yerleşimleriyle ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

- Çevik, Ö. (2009). “İskân Yeri Seçiminde Bilişsel Faktörlerin Olası Rolü: Rusa'nın Eiduru (Süphan) Dağı Önündeki Kenti-Ayanis”. H. Sağlantı, E. Abay, Z. Derin, A. Ü. Erdem, A. Batmaz, M. Erdalkıran, F. Dedeoğlu, M. B. Baştürk, E. Konakçı (Eds.). Altan Çilingiroğlu'na Armağan Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat (ss. 195-202).
- Çilingiroğlu, A., Salvini, M. (2001). “The Historical Background of Ayanis”. A. Çilingiroğlu, M. Salvini (Eds.). Documenta Asiana VI, Ayanis I, Ten Years Excavations at Rusahinili Eiduru- kai 1989-1998 (ss. 15-24).
- Çilingiroğlu, A. (2005). “Ritual Ceremonies in the Temple Area of Ayanis”, Anatolian Iron Ages 5, ss. 31-37.
- Çilingiroğlu, A. (2006). “Ayanis Urartu Tapınağının Mülkleri”. T. Takaoğlu (Ed.). Anadolu Arkeolojisine Katkılar, 65 Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar (ss. 75-79).
- Çilingiroğlu, A. (2011). “Ayanis Kalesi”. K. Köroğlu, E. Konyar (Eds.), Urartu Doğuda Değişim (ss. 338- 365).
- Çilingiroğlu, A. (2012). “Ayanis Kalesi”, Aktüel Arkeoloji 30, ss. 110-113.
- Çilingiroğlu, A., Işıklı, M. (2015). “25. Yılında Ayanis Kalesi Kazıları Dün, Bugün ve Gelecek”. H. Kasapoğlu-M. Ali Yılmaz (Eds.). Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı (ss. 309-323).
- Çilingiroğlu, A., Işıklı, M. (2015b). “2013 Yılı Ayanis Kalesi Koruma ve Onarım Çalışmaları” [Bildiri]. 36. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, 02-06 Haziran 2014 (ss. 231-244). Gaziantep.
- Işıklı M. (2014b). “Reflectings on Twenty Five Years of Excavations at Ayanis; Past, Present and Future”. ARAMAZD (Armenian Journal of Near Eastern Studies), VIII/1-2 (ss. 110-119).

- Işıklı, M., Caner, E. (2014). “Doğu Anadolu Yaylasında Görkemli Bir Kültürel Miras: Ayanis Urartu Kalesi”. *Taç Dergisi*, 4, ss. 28-37.
- Işıklı, M. (yayında). “25.Yılında Ayanis Kalesi Kazıları: Son Dönem Çalışmaları”, *Doğu Anadolu’da Bir Uygarlık Urartulular Sempozyumu*, 13-15 Ekim 2015, Kadir Has Yayınları.
- Işıklı, M., Özdemir, M. (yayında). “2014 Yılı Ayanis Kalesi Koruma ve Onarım Çalışmaları” [Bildiri]. 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2014. Erzurum.
- İdil, A.Ç., Işıklı M., Gürer A., Gürer D. (2015) “Restoration Project for “Van Ayanis” Fort Temple Area and Documentation of Adobe (Mud-Brick) Buildings Material for Conservation Purposes”. *Gazi University Journal of Science GU J Sci* 28/3 (ss. 433-444).
- Payne, M. R. (2006). *Urartu Çiviyazılı Belgeler Katalogu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Salvini, M. (2001). “The Inscriptions of Ayanis (Rusahinili Eiduru- kai) Cuneiform and Hieroglyphic”. A. Çilingiroğlu, M. Salvini (Eds.). *Documenta Asiana VI, Ayanis I, Ten Years Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998* (ss. 251-278).
- Şengül, A., Aras, O., Işıklı, M. (yayında). “Ağartı Köyü (Van Gölü Doğusu) Civarının Aktif Tektoniği ve Ayanis Kalesi’ne Olan Etkileri”, 37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 11-15 Mayıs 2015, Atatürk Üniversitesi-Erzurum.

Foto. 1: Ayanis Kalesi'nden Genel Görünüm ve Kazısı Yapılan Alanlar

Foto. 2: Güney Sur-Anıtsal Kapı Koruma-Onarım Çalışmalarından Sonraki Hali

Foto. 3: Tapınak Alanındaki Koruma-Onarıma Yönelik Çalışmalar

Foto. 4: Tapınak Alanındaki Mermer Döşeli Alan

Foto. 5: Son Dönem Buluntularından Örnekler

Foto. 6: Kuzey Yamaç Açması

Foto. 7: Batı Yamaç Açması